

Anmeldelser.

Holger Hjelholt: Inkorporationen af den gottorpske Del af Sønderjylland i Kronen 1721. Kbh. 1945¹.

I den mere end aarhundredlange Diskussion af Hertugdømmet Slesvigs statsretlige Forhold og i Sammenhæng hermed Betydningen af Frederik IV.s Dispositioner i 1721 giver dr. Hjelholts Bog et vægtigt Indlæg, som paa visse Punkter maa siges at danne Epoke. Undersøgelsen er fast bygget paa det samtidige Aktstof, der er gennemløjet baade i Bredden og Dybden, saaledes at Helhedsopfattelsen fremtræder som Resultat af en Række Enkeltundersøgelser. Fremstillingen er klar og koncentreret, trods den (uundgaaelige) polemiske Tendens præget af Maadehold og forsigtig Afvejen.

Efter et indledende Tilbageblik over Problemets Behandling af historiske og politiske Forfattere fra Nic. Falk (1816) til Kr. Erslev (hvorefter mere nedenfor) tager Skildringen sin Begyndelse med det 17. Aarhundredes Midte som Udgangspunkt. I 1658 opnaaede den gottorpske Hertug som Forbundsfaelle af det i Krigen med Danmark sejrige Sverige Suveræniteten for sin Del af Hertugdømmet Slesvig, og samtidig løstes ogsaa den kongelige Del efter Frederik III.s Ønske fra Danmarks Riges Lenshøjhed. Enevældens Indførelse i Danmark et Par Aar senere »medførte i og for sig ikke straks nogen Forandring i Hertugdømmernes Retsforhold« (S. 31). Enevolds-Arve-Regeringsakten af 1661 omfattede ikke Slesvig og Holsten, og der udstedtes ikke nogen særlig Enevoldsakt for disse Lande saaledes som for Norge. Kongeloven af 14. Novbr. 1665 omtaler ikke Sønderjylland; dog indeholder dens § 19 nogle Bestemmelser, hvis Indhold — at Kongens Arveriger og alle dertil hørende Provinser og Lande, baade nuværende og fremtidige Besiddelser skal være udelt og uskiftet under en

¹ Skriftet er en udvidet Fremstilling af Forfatterens Afhandling om samme Emne i Historisk Tidsskrift 10. R. IV. 1937 (se Forordet S. 6).

Arvekonge — maa formodes ogsaa at sigte til Slesvig. Bevarelsen af Fællesregeringen med Hertugen, ogsaa efter 1658, og Hensynet til det privilegerede slesvig-holstenske Ridderskab udgjorde en for Hertugdømmernes Særstilling bevarende Faktor. Stændernes Hylding af en ny Landsherre med foregaaende Bekræftelse af Privilegierne foregik paa sædvanemæssig Maade ved Hertug Christian Albrechts Tronbestigelse 1661. Landdagene — som i og for sig nok kunde forenes med en enevældig Regering, men næppe med en saa absolut Enevælde som den danske — fortsatte.

Ogsaa da Christian V efterfulgte sin Fader som den første enevældige Monark, der besteg den danske Trone, lykkedes det Ridderskabet og dets Talsmand, den kongelige Statholder Fred. Ahlefeldt, efter nogen Udsættelse at opnaa Sammenkaldelse af Stænder og Landdag til at foretage Arvehylding (1671), men Kongen modtog ikke denne personligt, og Bekræftelsen af Privilegierne fulgte mod Sædvane først efter Hyldingen. Ordlyden af de i denne Anledning udstedte Dokumenter undergik for at imødekomme Ridderskabet forskellige Ændringer; endvidere fortolkede Christian V i et Reskript til Ahlefeldt Udtrykket »Suverænitet« (der mistænktes for at smage af Enevælde) saaledes, at det ikke skulde opfattes som betydende mere end den i 1658 foretagne Ophævelse af Lensforholdet. Ogsaa ved andre Lejligheder gjorde Kongen Indrømmelser til de nedarvede, især af Ridderskabet hævdede Synspunkter.

Forhandlingerne i 1671 endte nærmest med et Kompromis. Iøvrigt bliver Resultatet af den af Forf. foretagne Undersøgelse af Akterne vedrørende Forholdet til Slesvig i det paagældende Tidsrum — en Undersøgelse, som her kun kan refereres i Hovedtrækkene — at Slesvigs kongelige Del baade af Frederik III og ikke mindre af Christian V utvivlsomt i Virkeligheden ansaas for indbefattet under Enevælden og Kvindelinjens Arveret, og at denne Opfattelse, hvor Forholdene tillod det, trængte mere og mere igennem i Teori og Praksis. Ved Forhandlingerne med Hertugen af Pløn 1665 hævdede Frederik III saaledes den kongelige Kvindelinjes Arveret til Hertugdømmerne, begrundet med Suverænitetsoverdragelsen 1658 (som jo imidlertid udtrykkelig kun var sket til Mandslinjen) og for Holstens Vedkommende med en Henvisning til de der værende stærke kongelige Fæstninger(!). Efter 1675 holdtes ikke mere nogen Landdag. Bestallingerne havde (som paavist af Forf. ved en ikke tidligere foretagen Undersøgelse) samme Form, hvad enten de var for Kongeriget eller Hertugdømmet. Med stor Tydelighed træder Christian V.s

Standpunkt frem i nogle egenhændige testamentariske Bestemmelser fra April 1683, i hvilke han paalægger sine Efterfølgere at stræbe efter, naar Lejlighed gives, at faa inkorporeret Hertugdømmerne i Kongeriget — uden smaalig Hensyntagen til Slesvigs og Holstens forskellige Stilling i statsretlig Henseende.

Det bliver ud fra denne Betragtning forstaaeligt, at Christian V ihærdigt stræbte efter at genvinde den gottorpske Del af Slesvig og at forene den med den kongelige, saa meget mere som den gottorpske Alliance med »Arvefjenden« Sverige traadte bestandig tydeligere frem. Efter det første Forsøg herpaa 1676—79 (»Sekvestrationen«) fulgte Besættelsen (»Reunionen«) 1684, som i visse Maader skulde faa forbilledlig Betydning for Begivenheden 1721. Ved et Patent af 30. Maj inddrog Kongen den hertugelige Del af Slesvig og forenede den med den kongelige Del. Kommissærer, der drog rundt i Landet, modtog Edsaflæggelsen til Kongen som deres eneste suveræne Landsherre af Undersaatterne i de gottorpske Byer og Amter, medens Ridderskabets Hylding og Edsaflæggelse foregik samlet paa Gottorp. Herefter blev Privilegierne bekræftede. Anvendelsen af Udtryk som Suverænitet og Arvefølge i det til Reunionen knyttede Aktmateriale underkastes en omhyggelig Undersøgelse af Forf., og det fremgaar med stor Tydelighed, at man ved Suverænitet nu fra kongelig Side forstod Enevælde (og ikke mere som tidligere blot den i 1658 erhvervede Befrielse fra Lenshøjheden). Et kraftigt Udtryk for Christian V.s Ønsker angaaende Slesvigs Stilling er endvidere givet i Kongens samtidige egenhændige Optegnelser (fra Novbr. 1684), i hvilke han fraraadede sine Efterfølgere Afholdelse af alle Landdage og lignende »Komplotter« i Fremtiden, indtrængende formanede dem til i Evighed at lade det nu forenede Slesvig forblive hos de regerende Konger og aldrig paany lade det blive delt eller anvendt til Forsørgelse af kongelige Prinser.

Christian V maatte som bekendt fem Aar senere ved Forliget i Altona 1689 gaa ind paa Genindsættelsen af Hertugen i alle hans Rettigheder, men hans Søn fortsatte den Virksomhed, som Faderen saa at sige havde testamenteret ham og med et lykkeligere Udfald. Ridderskabet opnaede trods gentagne Forestillinger først efter lang Venten Afholdelse af en Landdag 1711—12, og denne maatte, under Paaskud af, at Stæderne ikke var repræsenterede, end ikke anses som en regulær Landdag, men kun som en »Landdagsforsamling«. Privilegierne blev bekræftede, men Hyldingen, som den enevældige Konge i og for sig ansaa for overflødig, blev udsat.

Overfor Gottorp naaede Frederik IV endelig det saa længe

eftertragede Maal, den definitive Erhvervelse af den hertugelige Del af Slesvig, som blev Resultatet af den store nordiske Krig. Besiddelsen heraf sikredes udadtil ved Garantitraktater med de mæglende Magter England og Frankrig, og det gjaldt derefter om at finde en tilfredsstillende Løsning af Spørgsmaalet angaaende Ordningen indadtil. Blandt de Betænkninger, som i denne Anledning indhentedes af Kongen, udgjorde to af den gamle Statsmand, Gehejmeraad C. F. Breitenau afgivne Responsa (af 7. Jan. og 4. Febr. 1721) det med størst Klarhed og Grundighed affattede Indlæg. Her rejses og diskuteres blandt meget andet Spørgsmaalet om, hvorvidt Slesvig skulde inkorporeres i Danmarks Krone eller vedblivende regeres som et særligt Hertugdømme, lagt ind under den kongelige Arveregering. Grunde anføres for og imod, og de sidste — væsentlig Hensynet til Privilegiet af 1326, »constitutio Valdemariana«, samt Fordelen ved at beholde Slesvig udenfor Kongelovens Arvefølge som Middel til Forsørgelse af Kongernes yngre Sønner — fremstilles som de vægtigste. Den gamle Diplomat viste sig herved som mere kongeligsindet end Kongen, idet Christian V jo netop havde hævdet Slesvigs fremtidige bestandige Udelthed under den regerende Konge selv som en Hovedregel for sine Efterfølgere. Frederik IV sluttede sig da heller ikke til Breitenaus Betragtning. I nogle samtidige egenhændige Notitser erklærede han tværtimod, at han »Platter dinges« var stemt for de af Gehejmeraaden anførte Grunde for Inkorporationen (som i det væsentlige var dels Hensynet til Bestemmelserne i Kongelovens § 19 (se ovenfor), dels den Kendsgerning, at Slesvig i gammel Tid havde været et Stykke af Danmark). Dog mener han, at Forandringen (ifølge Forf.s Mening menes hermed Forandring i den administrative Inkorporation) kan ske lidt efter lidt, og at man foreløbig kan lade Overretten paa Gottorp (oprettet 1713 som Domstol og øverste lokale Forvaltningsinstans for Slesvig) fortsætte som Regering¹.

¹ Den her fremsatte Opfattelse af Frederik IV.s Notitser kritiseres i dr. Volquart Pauls's Afhandling (se nedenfor), S. 103, Anm. 2, hvor det hævdes, at Kongen tænker paa en Inkorporation i Almindelighed, uden Adskillelse mellem statsretlig og administrativ. Dr. Hjelholts Tolkning synes dog at have Sandsynligheden for sig. Da en statsretlig Inkorporation ikke kan foregaa lidt efter lidt, maa Kongen nemlig, naar han udtaler sig for at gaa langsomt frem og foreløbig lade Overretten vedblive at bestaa, antagelig have tænkt paa den af den statsretlige Inkorporation følgende administrative. En Svingning maa der imidlertid være foregaaet i Frederik IV.s Tankegang, da han i Begyndelsen af Optegnelserne netop har sammenkædet Overrettens fortsatte Bestaaen med det af de to Breitenauske Alternativer, der betød en Ikke-Inkorporation.

Vi nærmer os nu Undersøgelsens Kernepunkt, nemlig Udredningen af, hvilket Synspunkt der i Praksis blev det sejrende ved Ordningen af den forestaaende Edsaflæggelse og Arvehylding. Af Embedsmændene i Tyske Kancelli, hvor Akternes Udarbejdelse foregik, afgav Justitsraaderne Franz v. Hagen og Frederik Esmarch under 26. Marts 1721 en Betænkning, i hvilken de i Almindelighed erklærede sig for enige med Breitenau i hans Argumenter *contra* Inkorporation. Vedlagt indsendtes to Koncepter, nemlig til den Edsformular, der skulde anvendes ved Ridderkabets Edsaflæggelse ved Hyldingen, og til det Patent, der skulde udstedes om Indkaldelse til Hyldingen. Den første stemte overens med den af Breitenau foreslaaede Formel, medens den sidste var bygget over Christian V.s tilsvarende Patent af 30. Maj 1684 og, ligesom dette, indeholdt en Udtalelse om, at det var Kongens Beslutning at forene den fyrstelige Del med den kongelige. Hermed var man imidlertid langt fra naaet til den endelige Affattelse. I August samme Aar forelagdes paa Gottorp, hvor Kongen og alle Regeringens ledende Mænd havde indfundet sig, nye Koncepter til Ed og Patent, skrevne (som oplyst for første Gang af Forf.) af en anden Kancelliembedsmand, Kancelliraad Johan Markvard Esmarch. Edsformularen stemte overens med den tilsvarende af 1684, dog saaledes, at der efter den her indeholdte Passus, (at det var Kongens Vilje) »das . . . Fürstliche Anteil des Herzogthums Schleswig . . . mit dem Ihrigen zu vereinigen« var indføjet Ordene »und auf ewig zu incorporiren«. Desuden var ved Omtalen af de kongelige Arvesuccessorer tilføjet »vigore Legis regiae«. I Patentet var paa samme Maade efter »vereinigen« indsat »und zu incorporiren«. Den tidligere Fortolkning af disse Aktstykker, repræsenteret af Kr. Erslev¹ i Tilslutning til A. D. Jørgensen², gaar ud paa, at der med Tilføjeisen i Eden og Patentet af »und (auf ewig) zu incorporiren« kun sker en Forstærkelse af Udtrykket »vereinigen«, saa at der skal forstaaes den fyrstelige Dels ikke blot Forening med, men ogsaa Inkorporation i den kongelige Del. Forudsætningen herfor er, at Udtryksmaaden »inkorporere med«, saaledes som de to Forfattere hævder³, skulde stemme med Tidens Sprogbrug. Urigtigheden af

¹ I Skriftet: Frederik IV og Slesvig (1901), trykt i Kr. Erslev: Historiske Afhandlinger II (1937), S. 54—168, hvorefter Anm. citerer.

² Afhandling i Historisk Tidsskrift 5. R. V (1885), S. 117—243.

³ Erslevs Standpunkt er dog ikke helt gennemført, thi til Trods for hans ubetingede Hævdelse af den omtalte Fortolkning (S. 167 f.) karakteriserer han andensteds (S. 83—85) Begivenheden baade 1684 og 1721 som en Indlemmelse paa een Gang i Kongedelen og i Danmarks Krone

denne Paastand godtgøres paa afgørende Maade af H. Hjelholt, som ved talrige Eksempler, hentede fra de af ham selv anførte Kildesteder i den foregaaende Tekst, paaviser, at inkorporere paa Datidens Tysk forbindes med Dativ og ikke med »mit«. Udtrykket »zu inkorporiren« svæver dog endnu i Luften, da det ikke angives, hvori den gottorpske Del inkorporeredes. Ifølge Forf.s Mening kan der ikke være nogen Tvivl om, at Inkorporationen skete i Kronen, da Tilføjelserne sikkert er blevet til under Paavirkning af Kongen, og dennes Standpunkt kendes jo fra de ovenfor omtalte egenhændige Notitser, som utvivlsomt har været I. M. Es-march bekendte.

Yderligere Beviskraft faar denne Argumentation ved den Omstændighed, at den omtalte Redaktion af Ed og Patent ikke blev den endelige. Kancelliets Chef, Oversekretær Chr. Sehested, rettede nemlig Edsformulærens »und auf ewig zu incorporiren« til »und Dero Crone als ein altes injuria temporum abgerissenes Stück auf ewig wieder zu incorporiren«, saa at Inkorporationen i *Kronen* nu var klart udtrykt og ikke tiltrængte en paa et underforstaaet Udtryk hvilende Fortolkning. Samme Tilføjelset skete derimod ikke i Patentet, i hvilket Omtalen af Inkorporationen altsaa, skønt Meningen naturligvis var ganske den samme, ikke fik en saa tydelig Form som i Eden. En anden Rettelse, som indførtes i Eden af Sehested, var Ombytningen af »vigore« (jvf. ovenfor) med »secundum tenorem« (Legis regiae) — et stærkere Udtryk for, at den i Kongeloven fastsatte Arvegang skulde efterleves. I Indledningen til Patentet indføjedes desuden en Passus om den fyrstelige Del som et i besværlige Tider fra Danmarks Krone afrevet Pertinens — altsaa samme Vending som i Eden. Endelig indførtes før Renskriften i Eden Rettelsen af vi til jeg (om den sværgende), og i Patentet erstattedes en Udtalelse om Konfirmationen af de gamle Friheder og Rettigheder med et mere ubestemt Tilsagn om al kongelig Naade og Beskyttelse. Forberedelserne var hermed afsluttede, Patentet udstedtes med Datering af 22. August, og Ridderskabets Hylding foregik derefter paa Gottorp den 4. September, medens de menige Indbyggere i den tidligere gottorpske Del aflagde Eden rundt omkring i Amtene til de respektive Amtmænd.

Studiet af Akternes Tilblivelse viser, som vi har set, at de er opstaaet ved en Sammenarbejdning af to forskellige Udtryksmaader (hvoraf Resultatet blev en Uklarhed, som i visse Maader

(jvf. ogsaa hans hypotetiske Forsvar af sit Standpunkt S. 168). Overhovedet har hans Behandling af Slesvigs Stilling 1721, trods fortræffelige Momenter, ikke den ellers for ham egne Klarhed og Stringens.

endnu ikke var overvundet i den endelige Renskrift). Den første og i Kancelliet oprindelig foretrukne, der ikke gaar videre end til en Forening af den fyrstelige Del med den kongelige, slutter sig for Patentets Vedkommende til det tilsvarende Brev fra 1684, som naturligt nok var brugt som Forlæg. Den anden sigter ved gentagne Rettelser med bestandig større Tydelighed mod den fyrstelige Dels Inkorporation i Kronen. Som allerede bemærket, maa det, med hele den af Forf. foretagne Undersøgelse som Grundlag, antages, at de heraf følgende Ændringer skyldtes Kongens Indgriben, maaske støttet af Sehested. Bestræbelsen for at knytte Slesvig saa nær som mulig til Kronen havde Frederik IV saa at sige i Arv fra sin Fader, hvis testamentariske Optegnelser af 1683 og 1684 jo i høj Grad er prægede heraf. For øvrigt havde Anskuelser af samme Art ikke ringe Udbredelse blandt samtidige Diplomater og Statsmænd (se S. 71), og ogsaa af de Taler, der holdtes ved Hyldingen i de tidligere gottorpske Landsdele, fremgaar det som Samtidens Opfattelse, at Slesvig (d. v. s. den fyrstelige Del) indlemmedes i Kronen.

Om den kongelige Del udtaler Forf. sig ikke. Han har endogsaa i Bogen udeladt en beskeden Fodnote, som findes i hans Afhandling i *Historisk Tidsskrift* (10. R. IV, S. 257): »Om det nærliggende spørgsmål, hvorledes Frederik IV og hans rådgivere opfattede den kongelige andels forhold til kronen, skal jeg her kun sige, at det under drøftelserne aldeles ikke ses at være berørt. Erslevs standpunkt er jo det, at kongen mente, at i den kongelige del gjaldt kongeloven forud.» Det havde været ønskeligt, om Forf. med Hensyn til dette unægtelig nærliggende Spørgsmaal ikke i saa høj Grad havde efterlignet de Mænd, der førte Drøftelserne i 1721, om han i det mindste havde draget den Slutning *e silentio*, der frembød sig, nemlig at Kongedelens Stilling ansaas for selvfølgelig. Forf. kan ganske vist hævde, at Besvarelsen ligger i hele Bogens Opbygning, i Paavisningen af, hvorledes den kongelige Dels Stilling, især saaledes som den opfattedes af Kongerne, gradevis undergik en Forandring (se navnlig S. 48—51, 59 f. og Bemærkningen S. 111 om »den i det foregaaende fremsatte Opfattelse, at Kongerne har betragtet den kongelige Del af Sønderjylland . . . som underlagt Kongeloven»). Dog forekommer det Anm., at en sammenfattende klar Udtalelse om dette Problem vilde have været formaalstjenlig.

I Skriftets afsluttende Kapitel gennemgaaes Udtalelser om Slesvigs Stilling til Kongeriget af Statsmænd og historisk-politiske Forfattere i *det 18. Aarhundrede*, med det Resultat, at der ikke

herigennem kan opnaas nogen Stotte for den Erslevske Fortolkning af Akterne af 1721 og heller ikke for A. D. Jørgensens Opfattelse (se nedenfor), at hele Hertugdømmet Slesvig da blev indlemmet i Kronen. Men — »om een Ting ser vi, at der hos de anførte Forfattere som hos Regeringen hersker fuldkommen Enighed: at Sønderjylland efter 1721 er underlagt samme Enevælde og samme Arvegang, som Kongeloven har bestemt for Rigerne Danmark og Norge« (S. 128).

I *det 19. Aarhundredes* Begyndelse opstod der, som Forf. udtrykker sig i Indledningen, »nye politiske Behov« gennem den slesvig-holstenske Bevægelses liberale og nationale Krav overfor den enevældige dansk-tyske Helstat. En lidenskabelig Diskussion af Slesvigs ikke tidligere omstridte statsretlige Stilling efter 1721 rejstes, og saavel Kongelovens Arvefølge som Inkorporationen 1721 toges op til Behandling. Fra slesvig-holstensk Side hævdede man med Udgangspunkt i Patentet af 22. August, at Kongen i 1721 forenede den fyrstelige Del med og inkorporerede den i sin egen. Dette Resultat naaede man ved Indskydning af et Ord i Patentet, som man læste saaledes: ». . . selbigen Anteil (o: den fyrstelige Del) mit dem Unserigen zu vereinigen und [demselben] zu incorporiren«. Edens klare Udtryk søgte man at bortfortolke. Størst Interesse af de ældre fra dansk Side udkomne Skrifter har en Redegørelse fra 1846, der skyldtes den af Christian VIII nedsatte Kommission om Arvefølgespørgsmaalet. I denne fremsættes den Opfattelse af den omtalte Passus i Patentet, at man herved maatte forstaa dels efter Ordlyden den fyrstelige Dels Forening med den kongelige, dels dens Inkorporation tilligemed med den kongelige Del (idet man nemlig læste: »und [mit (o: zugleich mit) dem Königlichen] zu incorporiren«) — en Inkorporation, der kun kunde opfattes som sket i Kongeriget. Denne Anskuelse, der er beslægtet med den i det her omhandlede Skrift fremsatte (forsaavidt som den hævder den fyrstelige Dels Inkorporation i Kronen), blev imidlertid forladt af den nyere danske Forskning, da baade A. D. Jørgensen og i Tilslutning til ham Kr. Erslev fortolkede Patentet som udelukkende tilsigtende en Inkorporation af den fyrstelige Del i den kongelige. De to Historikeres fra Sprogbrugen hentede Argument maa siges nu at være ganske omstødt af Forf. (se ovenfor).

Trods sin Samstemning med den slesvig-holstenske Fortolkning af Akterne 1721 forfægtede A. D. Jørgensen, at Inkorporationen af Slesvig i 1721 virkelig har fundet Sted (H. Hjelholt S. 104). Grundlaget for dette Standpunkt var for ham hans Opfattelse af den til Hylding paa Gottorp den 4. September 1721

indkaldte Forsamling (af Prælater, Ridderskab og Besiddere af adelige Godser i Slesvig samt Provsterne i det tidligere gottorpske Slesvig) som en Landdagsforsamling, hvis Hylding var forpligtende for hele Hertugdømmet. Denne Teori blev stærkt imodgaaet af Erslev, der fremhævede de eneældige Kongers forudgaaende Bestræbelser for at komme bort fra alt, hvad der havde med Landdage og Stænderprivilegier at gøre. Et væsentligt Argument fandt han i Edsformelen: »Ich Endesbenandter von der Ritterschaft« (der er fremkommet ved en Rettelse af »Wir« til »Ich«), idet han ansaa denne Opgivelse af »den korporative Form« som et afgørende Bevis for, at Forsamlingen paa Gottorp umuligt kunde betragtes som en Landdag. En Undersøgelse (ved Anm.) af det ganske vist begrænsede Kildemateriale viser imidlertid, at Edsformelen vekslede tilsyneladende vilkaarligt ved Fortidens Hyldingslanddage (1590 ich, 1592 wir, 1616 ich, 1648 wir¹), uden at Forsamlingens Karakter af Landdag led noget Skaar herved. — Forf., der ligesom Erslev, saaledes som vi har set, betoner Enevoldsprincippernes Fremgang paa Bekostning af Landdage m. m., finder ligeledes Landdagsteorien misforstaaet (S. 104). Ganske vist bruges i Patentet af 22. August Betegnelsen »den Gesambten Eingesessenen Ständen Unsers Herzogthums Schlesswig«, men denne Udtryksmaade antages at skyldes en Unøjagtighed hos Koncipienten (ifølge Erslev, Hist. Afhandlinger II, S. 118 Mangel paa Evne til paa een Gang at udtrykke, hvad det drejede sig om, nemlig en Hylding af Indbyggerne i den tidligere gottorpske Del og en do. af det slesvigske Ridderskab). Hyldingen paa Gottorp har dog ifølge Forf.s Opfattelse (S. 81 f.) Værdi som en Iværksættelse af den Arvehylding, som Stænderne endnu ikke havde ydet Frederik IV. Maaske burde man ogsaa betone det nye — at Hyldingen, som det gentagne Gange hedder i Akterne, var en Ene-Arvehylding, der for første Gang i lang Tid gjaldt Kongen som *Eneregent*, og at Deltagerne var det *slesvigske* Ridderskab alene (foruden Godsejere og Provster); selv om Forsamlingen ikke var en Landdag, kunde den vel forsaavidt nok siges at repræsentere Hertugdømmet Slesvig.

H. Hjelholts væsentlige Polemik (se Kapitel 8 og 9) er rettet mod Kr. Erslev, som omtalt i første Række mod dennes Fortolkning af de afgørende Dokumenter af 1721. Paa visse Punkter stemmer de to Forfattere dog overens; begge mener de saaledes,

¹ RA. T. Kanc. I. A. A. Lobenr. 122, 123, 125 og Regeringskancelliet i Glückstadt Lobenr. 117.

at Kongedelen ifølge Frederik IV.s og hans Forgængeres Opfattelse var indbefattet under Enevælden og Kongelovens Arvefølge¹. For Erslev, som jo holder paa, at den fyrstelige Del kun blev inkorporeret i Kongedelen, maa Klargørelsen af dennes Stilling for 1721 være af stor Vigtighed. Hans Hovedargument er en Paa-visning af, at det fra dansk Side i ældre Tid hævdede Standpunkt er urigtigt. Ifølge dette skete der i 1721 en Inkorporation i Kronen af Hertugdømmet Slesvig, der før denne Begivenhed paa Grund af Suverænitetsoverdragelsen 1658 var et »ved Tidernes Ugunst løsrevet Pertinens«. Heroverfor betoner Erslev (S. 70 ff.), at denne Suverænitetsoverdragelse og den dermed følgende Arvegang for Mandslinjen i Virkeligheden ikke mere, naar det gjaldt Kongedelen, havde nogen Betydning for Frederik IV og hans Statsmænd. Udtryk som »løsrevet Pertinens« o. l. sigtede ikke hertil, men til det Faktum, at en Del af Slesvig var i den gottorpske Fjendes Besiddelse, og Formaalet for Kongen var helt igennem det praktiske at fordrive Hertugen og saaledes — da den kongelige Dels Stilling ikke behøvede nogen Ændring — atter at forene hele Slesvig under Kronen².

For Fuldstændigheds Skyld skal omtales et tidligere Indlæg fra tysk Side, nemlig dr. Volquart Pauls: *Die Vorgänge von 1721 und ihre Bedeutung für die schlesw.-holst. Geschichte* (Kieler Blätter 1941, S. 93—105), indeholdende en Anmeldelse af H. Hjelholts Afhandling i *Hist. Tidsskrift* (se ovenfor S. 279 n.). Uden Forbehold slutter V. Pauls sig her til den Hjelholtske Fortolkning med Forkastelse af den Jørgensen-Erslevske (og den ældre slesvig-holstenske). Hermed vil han dog ikke godkende, at Akterne af 1721 betyder en Inkorporation i Kronen af Hertug-

¹ Erslev stillede sig senere i »Augustenborgernes Arvekrav« (1915) skeptisk med Hensyn til Arvefølgen, se H. Hjelholts Bemærkning S. 100, not.

² Det er altsaa Kongens og hans Samtids Opfattelse, hvorpaa Vægten lægges ud fra et *historisk* Standpunkt (jvf. Erslev S. 71, 137 f., 166, 176). Danmarks Ret til Slesvig begrundes imidlertid paa en anden Maade ud fra en *juridisk* Vurdering af Akterne, se navnlig Erslevs Afhandling i *Sønderjydske Aarbøger* 1902, som viderefører Synspunkterne i hans Skrift af 1901 (trykt i *Afhandlinger* II, 169 ff., hvorefter her citeres). Her fremstilles (S. 181 f.) 1658 i Forbindelse med 1721 som Grundlaget. Den siden 1658 hvilende Lenshøjhed over Slesvig vilde nemlig, naar Mandslinjen var uddød, føre til, at dette Land (siden 1721 baade den tidligere fyrstelige og den kongelige Del) af sig selv vilde glide ind under Danmark, saa at al Tale om »Inkorporation« bliver overflødig. — Men holder denne Bevisførelse Stik? Det var jo nemlig Lenshøjheden — ikke længer Rigets, men den enevældige Konges — der levede op igen, saa at Slesvig, saavidt Anm. kan se, vendte tilbage som Len og netop ikke som et Stykke af Danmark.

dømmet Slesvig (rettere sagt den fyrstelige Del). Det retstiftende Dokument er ifølge hans Fremstilling Patentet¹, men dettes retslige Indhold er i Virkeligheden kun Befalingen («dispositio») til Ridderskabet om at møde til Hylding den 4. September. Inkorporationen er udelukkende nævnt i Indledningen («narratio») og kun som en Hensigt — »Wann . . . Wir dann solchemnach entschlossen selbigen Anteil mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren . . . Als gebiethen und befehlen Wir Prälaten und denen von der Ritterschaft . . . dass Sie Sich den 4 . . . Septembr. . . . einfinden« — ikke som en allerede fuldbyrdet Akt, og en saadan fulgte heller ikke derefter. Ganske vist henviser Eden til en i Kraft af Patentet stedfunden Inkorporation i Kronen, men da en saadan som sagt ikke menes at være udtalt i Patentet, bortfalder dette Bevis.

I Anledning af V. Pauls's Argumentation skal Anm. fremsætte følgende Bemærkninger. Det af ham opstillede, fra Middelalderen nedarvede Skema, ifølge hvilket Dokumentets fortællende Indledning efterfølges af selve den Befaling, hvormed den ny Forordning eller lign. træder ud i Livet, findes ganske vist hyppigt endnu i det 17—18. Aarhundredes Patenter, men en saa skarp Adskillelse mellem Indholdet af «narratio» og «dispositio» er dog ingenlunde altid overholdt (forøvrigt end ikke i de middelalderlige Breve). For Eks. kan nævnes Okkupationspatentet af 30. Maj 1684 (med hvilket Patentet af 22. August 1721 som paavist er beslægtet) — »Nachdem Ihre Ld. . . . Ihr . . . Gemüthe gegen Uns je mehr und mehr zu Tage legen, so haben Wir Uns dahero . . . genötiget befunden . . . den Antheil des Herzogthums Schleswig, so Ihre Ld. bisshero besessen, einzuziehen und mit dem Unserigen wiederumb zu vereinigen. Gebieten . . . demnach allen . . . , dass sie hinführo Uns für Ihren alleinigen Souverainen Landes-Herrn . . . erkennen« (Falck: Samml. d. wichtigsten Urkunden . . . der Herzogth. Schleswig und Holstein . . . S. 213 ff.). Der er ingen Tvivl om, at dette Brev er det for Inddragelsen »retstiftende«, men ifølge V. Pauls's Teori kunde man betvivle dette og kræve et tidligere Brev, hvorved Handlingen saa at sige sættes i Gang. Samme Betragtning gælder Patenterne af 17. Apr. 1648 (om Oprettelse af Regeringskancelliet i Glückstadt), 12. Maj 1658 (om Afstaaelse af Svavsted Amt) og 30. August 1734 (om Oprettelse af Appellationsretten i Grevskabet Rantzau (alle trykt i anf. Skrift af Falck) — dog

¹ Samme Vurdering af Patentet i Forhold til Eden, set fra et juridisk Synspunkt, findes hos Erslev, Afhandlinger II, 137 f.

med den Forskel, at disse Breve ifølge dr. Pauls's Argumentation kræver et tidligere udstedt, Patentet af 1721 derimod et senere udstedt Brev. Analogien synes ikke desmindre tydelig, ligesom det fremgaar, at man ved Tolkning af Datidens Dokumenter ikke skal være for nøjeregnende med Hensyn til grammatisk eller logisk Nøjagtighed.

Det synes endvidere vanskeligt at forstaa Edsformularens klare Ord anderledes end som Udtryk for, at en Inkorporation i Kronen ikke blot er tilsigtet, men virkelig har fundet Sted i Kraft af Patentet; ogsaa i Fuldmagterne for de kongelige Kommissærer til at modtage Hyldingen henvises til Patentet som den af Kongen udstedte Befaling til at iværksætte den tidligere fyrstelige Dels Forening med den kongelige og dens Inkorporation for evigt (Rigsarkivet, T. Kanc. I. A., Hyldingsprotokol 1721, S. 23 ff., jvf. H. Hjelholt S. 105 f.). I det mindste maa denne Opfattelse have været herskende i Kancelliet, hos Konge og Regering, og *Samtidens Opfattelse* af Akterne maa fra en Historikers Synspunkt være den afgørende. Det er da ogsaa den, der er Grundlaget for hele dr. Hjelholts her omhandlede Skrift — et smukt Eksempel paa en grundig og saglig historisk Undersøgelse, der hviler paa et gennemført kritisk Studium¹.

¹ En Afhandling af Friedrich Frahm »Historisches Recht und geschichtliche Entwicklung in den Kämpfen um das Herzogthum Schleswig« er, efter at være fundet blandt Forfatterens Efterladenskaber, trykt i Zeitschrift d. Gesellschaft f. Schlesw.-Holst. Geschichte, Bd. 72, S. 1—61 (1944). F. Frahm, som døde 1936 og altsaa ikke kan have kendt H. Hjelholts Afhandling i Hist. Tidsskr. (se ovenfor S. 276), hylder en med dennes beslægtet Opfattelse, forsaavidt som han hævder, at Patentets »inkorporieren« ikke kan betragtes som en blot stilistisk Variant, da nævnte Verbum ikke kan forbindes med »mit«. I Henhold til Edsformularen bliver endvidere begge Slesvigs Dele forenede og den tidligere hertugelige Del indlemmet i Kronen. Men i sin videre Fremstilling forlader Frahm paa en mærkelig Maade (som maaske skyldes, at Arbejdet ikke har været færdigt?) dette Standpunkt: Patentet er alligevel for uklart til at tjene som Grundlag (se S. 56 f., hvor han modsiger sin Opfattelse S. 54), Eden er ganske vist klar, men den gjaldt kun for de i den fhv. hertugelige Del bosatte Medlemmer af Ridderskabet, som jo ikke tidligere havde hyldet Kongen. Denne Argumentation synes ganske uden Grundlag. En tidligere Hylding af Frederik IV havde overhovedet ikke fundet Sted, og som bekendt tilhorte Ridderskabets Medlemmer (som undergivne Fællesstyret) hverken den hertugelige eller den kongelige Del. Akterne angaaende Ridderskabets Hylding giver da heller ikke nogetsomhelst Holdepunkt herfor.

Johanne Skovgaard.